

|ВЕЛИКА КНИГА|

РОБЕРТ ГАРДМАН

ЧАРЛЬЗ III

Харків
«ФОЛІО»

Розділ перший

C-REX

Король здійснює обхід Великого Віндзорського Парку. Відтоді, як він у віці сімдесяти трьох років вступив на престол, йому довелося багато чого засвоїти як очільникові держави й очільникові найвідомішої родини в країні. Серед його нових обов'язків — добровільних, а не спадкових — обов'язок рейнджера Великого Парку, який ще з часів Вільгельма Завойовника* був королівським мисливським угіддям. Сьогодні обов'язок рейнджера — захищати дику природу, а також усе, що існує на цих 5000 акрах** паркових угідь, лісів та садів. Разом зі своїм постійним заступником король повільно просувається до стада благородних оленів, які ховаються від вітру в невеличкому лісі. Його особливо вражає група самців-оленів. «Вага, що лежить на їхніх головах, неабияка, — розмірковує король. — Наскільки ж міцними мають бути їхні шиї, аби підтримувати такі роги...»

Це цікаве спостереження, зроблене людиною, яка за кілька місяців у Вестмінстерському абатстві*** братиме на свої плечі, як образно, так і фактично, неабиякий тягар. Це сцена, яка зворушує художню уяву, — метафора оленя як монарха; величний і дивовижний тягар на «...голові, яка несе корону...»¹.

Бути новим монархом у XXI столітті — це вже не так небезпечно, як за часів Шекспіра, але все ще містить у собі численні виклики.

Колишній особистий секретар короля вказує на один з таких. Чарльзу III доводиться мати справу зі світом, якому постійно потрібно нагадувати про переваги монархії. «Коли королева зійшла на трон, це просто сприймали як даність, — каже він. — Зараз у людей є сумніви. Вони можуть хотіти монархії, але також відчують потребу бути в цьому

* *Вільгельм Завойовник* (англ. William the Conqueror, бл. 1028–1087) — герцог Нормандії, який захопив англійський трон у 1066 році. Саме з його правління починається нормандська династія та формування ключових елементів державності й коронаційної традиції, що збереглися до наших днів.

** *5000 акрів* — більше 2000 гектарів.

*** *Вестмінстерське абатство* (англ. Westminster Abbey) — історична готична церква в Лондоні, місце, де традиційно відбуваються найважливіші державні церемонії, зокрема коронації та прощання з монархами.

переконаними»². «Ба більше, король усвідомлює, — каже його колишній помічник, — що виживання британської монархії ніколи не було чимось гарантованим, але британській монархії пощастило завдяки унікальному збігу історичних обставин. Події, які могли б покласти край монархії, не траплялися за два століття відтоді, як французи показали, що монархія може мати альтернативу. Ми не програли жодної великої війни. У нас не було жодних величезних економічних потрясінь. І в нас не було монарха, який поведився б справді ганебно. Також допомогло й те, що понад 55 % часу монархом була жінка».

Що більше покійна королева продовжувала встановлювати нові королівські рекорди, то більше це стосувалося і її старшого сина. Наприклад, у 2015 році Єлизавета II випередила королеву Вікторію і стала монархом із найдовшим в історії Великої Британії перебуванням на престолі. На той час принц Вельський уже на чотири роки побив рекорд Едуарда VII, як такого, що перед цим найдовше був спадкоємцем престолу. У 2013 році, у віці шістдесяти чотирьох років, принц став найстаршим спадкоємцем престолу, обігнавши Вільгельма IV.

Це зробило його, навіть із певним відривом, найстаршою людиною в історії, яка успадкувала престол. Йому було сімдесят три роки на момент сходження на престол і сімдесят чотири — на момент коронації. Його матері на момент цих подій було, відповідно, двадцять п'ять і двадцять сім років.

Дехто передрікав, що його перебування на престолі буде лише тимчасовим «намісництвом» між монархом із найдовшим правлінням в британській історії* та молодшим, більш гламурним поколінням на чолі з королем Вільямом V. Протягом майже трьох десятиліть опитування громадської думки періодично показували рівну кількість або навіть більшість громадськості, яка в ролі безпосереднього наступника Єлизавети II «віддавала перевагу» принцу Вільяму перед його батьком³. Ці опитування не враховували один важливий момент. Принц Вільям зовсім не був зацікавлений у тому, щоб замінити свого батька. Як він сказав мені незадовго до діамантового ювілею** у 2012 році, він «відчайдушно» намагався не думати про долю, яка чекала на нього попереду⁴. «Це може почекати, доки я трохи подорослішаю, — додав він». Рак, який було діагностовано принцесі Вельській на початку 2024 року, ще сильніше зменшив бажання принца

* «...монархом з найдовшим правлінням в британській історії...» — ідеться про королеву Єлизавету II, яка правила більше 70 років.

** Діамантовий ювілей Королеви Єлизавети II (англ. Diamond Jubilee) — 60-річчя сходження на престол Єлизавети II.

Вільяма обійняти найвищу посаду. Однак ставлення короля до лікування, його рівень фізичної підготовки й відносно стриманий спосіб життя, а також довголіття його батьків свідчать про те, що принцові доведеться ще чимало чекати на престол. Здобувши свою посаду після найдовшого учнівства в історії, король не бажає накладати такий тягар на свого сина раніше, ніж це передрече Всевишній.

Звичайним рефреном у перші кілька днів нового правління було: «Що ж, Чарльз, безперечно, мав достатньо часу, аби подумати про себе як про монарха». Це, вочевидь, було так. Королівська принцеса* вважає це однією з найбільших сильних його сторін. «Це можливість добре роздивитися навколо, — пояснює вона. — Він об'їздив значну частину країни, він добре поінформований. У нього було достатньо можливостей багато чого побачити. Я завжди вважала, що це, мабуть, було величезною перешкодою для моєї матері, [якій] довелося в досить несподіваний спосіб бути буквально вкинутою на управління королівством, не маючи можливості отримати такий широкий досвід»⁵.

Однак протягом усіх цих років (так само як і його мати) новий король дуже мало розповідав про свої справжні думки. Навіть його власна родина не була повністю впевнена в його планах щодо престолу.

Що стало зрозумілим від самого початку — це те, що Чарльз III мав добре обмірковане бачення щодо стилю й тону свого правління, хоча волів не оприлюднювати більшість із цих планів. Не було жодного прихованого в шухляді детального генерального плану, який чекав би на своє втілення. І справді, як це буде видно далі, доки Єлизавета II була жива, він дуже неохоче обговорював деталі щодо майбутнього навіть зі своїми власними радниками, не кажучи вже про дискусії на широкий загаль.

«Спокушання долі» й «похвальна сором'язливість» — ось два пояснення, запропоновані близькими до нього джерелами. Усім просто доведеться почекати й побачити, коли прийде час. Звідси й безліч самовпевнених прогнозів (які вже тихо відкладено на полицю й забуто), що Чарльз III ніколи не житиме у Віндзорському замку**, що йому буде важко обмежувати свої

* *Королівська принцеса* (англ. Princess Royal) — почесний титул старшої доньки монарха, який надається спеціальною грамотою, не є автоматичним, належить лише одній особі одночасно і зберігається довічно. У сьогоденні титул королівської принцеси носить молодша сестра короля Чарльза III принцеса Анна (повне ім'я Анна Єлизавета Аліса Луїза, англ. Anne Elizabeth Alice Louise, нар. 1950 р.).

** *Віндзорський замок* (англ. Windsor Castle) — середньовічна фортеця й найдавніша чинна резиденція британських монархів, місце численних державних подій, королівських весіль і поховань.

погляди й переконання, що він заглибиться в політику та скомпрометує свій конституційний нейтралітет, що він не виявлятиме жодного інтересу до світу перегонів, що він не поділятиме відданості своєї покійної матері до англіканської церкви, що він «уріже» монархію, зробить її «скороченою», що він не знаходитиме часу на старомодні дурниці на кшталт «Золотої державної карети»^{*}.

Проте щодо одного питання експерти мали рацію. Ера коргі^{**} насправді закінчилася. Почалася ера джек-расселів^{***}.

«Те, як він ставиться до свого правління, досить схоже на професійне ставлення юриста, на те, як адвокати можуть бути спочатку баристерами^{****}, а потім суддями, — каже один зі старших помічників короля. — Ви можете бути баристером, а потім стати суддею. Це зовсім інша робота, але, коли настає час, ви змінюєтеся і це правильно»⁷.

За словами людини з близького кола Чарльза III, він також бере до уваги той факт, що будь-яка організація є найбільш вразливою в перехідний період. «Зміни — це завжди момент слабкості. Тому, коли зміни відбуваються, ви маєте бути ще кращим, ніж зазвичай», — каже та сама людина, додаючи, що король, як і його мати до нього, вважає, що хороше лідерство має два основні компоненти. Це довіра й наочність. Щодо першого, Чарльза III, як і Єлизавету II, вважають щирим. Незалежно від того,

* *Золота державна карета* (англ. Gold State Coach) — виготовлена в 1762 році для короля Георга III закрита карета з вісьмома кінями, є символом королівської влади й традицій, найбільша та найвідоміша церемоніальна карета британських монархів.

** *Коргі*, або *вельш коргі* (англ. Welsh Corgi, валлійський «карликовий собака») — невеликий тип вівчарської породи, виведеної у Вельсі. Королева Єлизавета II вже давно асоціюється з коргі. У 1933 році батько тоді ще принцеси Єлизавети, Князь Альберт, герцог Йоркський (пізніше король Георг VI), придбав золотого коргі-пембрук із розплідників Розавел, Суррей, а у 1944 році принцесі Єлизаветі, на її 18-річчя був подарований власний коргі-пембрук, на ім'я Сьюзен. Сьюзен стала праматір'ю всіх коргі, що належать Королівському господарству. Відтоді королева виростила десять поколінь собак, особисто володіючи понад тридцятьма собаками, які були або чистопородними пембруками, або схрещеннями коргі й такси, що звались «доргі».

*** *Джек-рассел*, або *джек-рассел-тер'єр* (англ. Jack Russell Terrier) — мисливська жорсткошерста порода собак з групи тер'єрів.

**** *Баристер* (англ. barrister) — категорія адвокатів у Великій Британії, які ведуть справи. Баристери — адвокати вищого рангу, ніж соліситори (англ. solicitor) — категорія адвокатів, які ведуть підготовку судових матеріалів для ведення справ баристерами.

подобається людям ідея спадкової монархії (чи навіть Чарльз як людина), його вважають щирим і послідовним. Щодо наочності, то принц Чарльз був вихований на мантрі своєї матері: «Мене мають бачити, щоб мені повірили». Відразу після її смерті стало зрозуміло, що він дотримуватиметься цього самого правила. Обов'язки та умовності, які могли бути розтягнуті на багато місяців на початку попереднього правління, набули чинності майже одразу. Перша трансляція його виступу як монарха була записана протягом двадцяти чотирьох годин після смерті його матері (перша трансляція виступу Єлизавети II по радіо відбулася через десять з половиною місяців її правління). Візити до всіх країн — засновників Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії — відбулися протягом кількох днів. Придворна жалоба, яка тривала два з половиною місяці після державних похоронів Георга VI, закінчилася рівно за тиждень після похорону Єлизавети II. Менш ніж за три тижні королівський вензель CIIIR (Чарльз III, король) був готовий і опублікований для негайного використання на поштових скриньках, військовій формі та офіційних документах. Знадобилося понад п'ять місяців, перш ніж вензель EIIR* було затверджено в 1952 році. Інвеститури** відбулися протягом місяця.

Британська монархія пишається тим, що є силою стабільності та безперервності (про це вона зазначає на початку власного вебсайту) — звідси її чутливість до будь-якої загрози перехідної слабкості. Такої проблеми не було, коли Єлизавета II успадкувала трон від свого батька, тоді як для Георга VI загроза була цілком реальною. Подивіться на швидкість, з якою було організовано його коронацію одразу після зречення його старшого брата. У випадку з Чарльзом III був ще один фактор, що впливав на швидкість. Чарльз III одночасно потребує і хоче залишити свій слід, маючи поруч королеву Камілли. «Досить важко розпочати цей новий етап їхнього життя, коли їм обом за сімдесят, — каже подруга й супутниця королеви маркіза Лансдаун***. — Я знаю, зокрема, що король має так багато

* EIIR — монограма королеви Єлизавети II: E (Elizabeth), II (друга), R (Regina — лат. «королева»).

** *Інвеститура* (нізньолат. investitura від investio — «одягаю, вбираю») — формальний юридичний акт введення у володіння майном або на посаду і процедура, що супроводжує цей акт. У Великій Британії цим терміном позначають згоду парламенту на початок діяльності уряду.

*** *Маркіза Лансдаун* (англ. Marchioness of Lansdowne) — Фіона Мері Петті-Фіцморіс (англ. Fiona Mary Petty-Fitzmaurice), уроджена Меррітт (англ. née Fiona Mary Merritt), британська аристократка й одна з найближчих подруг королеви Камілли.

речей, які він хоче зробити та досягти. І я не думаю, що для нього коли-небудь вистачатиме годин у добі»⁸.

Підказку було надано під час його першого етеру, коли він пообіцяв «протягом усього часу, що дарований мені Богом» наслідувати «непохитну відданість» своєї покійної матері. Він погодився з тим, що коли він хоче аби все було зроблено швидко, то краще не надто сильно розхитувати монархічний апарат. «Раніше ходили такі чутки — і серіал “Корона” також просував цю ідею⁹ — що він відчайдушно прагнув, аби королева зреклася престолу, але це завжди було нісенітницею, — розповідає близький друг короля. — Після її смерті я чув, як він казав: “Я завжди замислювався над питанням, чи це колись станеться, але я ніколи не хотів, щоб це сталося скоріше. І тепер я знаю, чим хочу займатися”. Звісно, він може робити деякі речі по-іншому. Але він відчуває, як монарх, що він усе ще набагато ближчий до її способу ведення справ, ніж наступне покоління»¹⁰.

У деяких аспектах його дороговказом є не так його покійна мати, як його дід. Одна близька знайома королівської родини розповідає, що невдовзі після сходження на престол Чарльза III вона висловлювала співчуття новому монарху й запевняла його, що і його мати, і королева-мати* «доглядатимуть» за ним звідкись із небес. «Це дуже люб'язно з вашого боку, — відповів він, — але людина, чию руку я відчуваю на своєму плечі, — це король»¹¹. Адже Георг VI** завжди посідав особливе місце в його пам'яті.

Зараз живі лише двоє людей, які були в Сандрінгем-гаусі*** тієї ночі, коли король Георг VI помер у своєму ліжку в лютому 1952 року. Принц Чарльз, якому тоді було три роки, й однорічна принцеса Анна гостювали у своїх бабусі й дідуся, доки їх батьки — принцеса Єлизавета й герцог Единбурзький**** — були в Африці на початку свого навколосвітнього турне країнами Співдружності. Юний принц почув новину про смерть короля від своєї

* *Королева-мати* (англ. Queen Mother) — почесний титул, який у Британії носить вдова короля, що є матір'ю чинного монарха. У цьому разі йдеться про королеву Єлизавету, вдову короля Георга VI, матір Єлизавети II.

** *Георг VI* (англ. George VI; 1895–1952) — король Великої Британії з 1936 року, батько покійної королеви Єлизавети II та дід чинного короля Чарльза III.

*** *Сандрінгем-гаус*, або *Сандрінгемський палац* або *Сандрінгем* (англ. Sandringham House) — приватна садиба Віндзорської династії. Розташована у графстві Норфолк.

**** *Герцог Единбурзький* — йдеться про чоловіка королеви Єлизавети II Філіп (1921–2021).

бабусі. Як пізніше розповіла королева-мати Джеймсу Поуп-Геннессі*, вона пояснила принцу Чарльзу, що короля знайшов його камердинер, коли приносив тому ранкову чашку чаю. Чарльз зосереджено вислухав новину, а потім запитав: «А хто випив чай?»¹².

Більш ніж пів століття по тому історика Кеннета Роуза** представили принцу Вельському під час заходу, що проводився Валлійською гвардією***, і, як виявилось, припав на день народження принца.

«Я висловив йому вітання, як це зробили б і ви, — говорив мені пізніше Роуз, — а він сказав дещо надзвичайне. Він відповів: “Мені сьогодні стільки само років, скільки було моєму дідові, коли той помер”. Справді, це насправді було так, але відчувалося дещо моторошно»¹³.

Ця здатність до похмурого самоаналізу, така знайома друзям і родині в середньому віці принца, сьогодні, здається, зменшилася. Він, безсумнівно, став життєрадіснішим. Навіть у більш меланхолійні часи завжди мав чудове почуття гумору й абсурду. Однак зараз сміється набагато частіше, чи то з того, як архієпископ Кентерберійський плутає свої репліки під час репетицій коронації, чи то з того, як на виставці квітів у Сандрінгемі знайшлася скоринка пирога із зображенням його обличчя. «Більше схоже на Воллеса й Громіта****, — усміхався він. Новий настрій вплинув навіть на його гардероб. Знайти подарунки для людини, у якої справді є все, може бути складно, але з моменту його сходження на престол його родина подарувала королю кілька нових краваток. Особливо улюблена, яку можна побачити неодноразово, починаючи з відвідування церкви в Сандрінгемі до прогулянок у Манчестері, виготовлена з блідо-рожевого шовку й містить надрукований по всій поверхні світло-блакитний малюнок тиранозавра — *Tyrannosaurus rex*. Чи є мотив тиранозавра — T-Rex — гумористичною,

* *Джеймс Поуп-Геннессі* (англ. James Pope Hennessy, 1916–1974) — британський біограф і письменник-мандрівник, відомий зокрема біографією королеви-матері — матері Єлизавети II.

** *Кеннет Роуз* (англ. Kenneth Vivian Rose, 1924–2014) — журналіст і біограф британської королівської родини, відомий, зокрема, біографією Короля Георга V, батька Єлизавети II.

*** *Валлійська гвардія* (англ. Welsh Guards) — один з п'яти полків піхотної гвардії Британської армії, символізує військову традицію Вельсу, виконує і бойові, і церемоніальні функції.

**** *Воллес і Громіт*, також *Воллес і Громіт* (англ. Wallace and Gromit) — головні персонажі в серії з декількох короткометражних й одного повнометражного британських мультфільмів про винахідника і його собаку, зліплених із пластиліну на дротяній основі та знятих методом покадрової анімації.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
<i>Розділ перший. C-Rex</i>	<i>7</i>
<i>Розділ другий. Королева Камілла.....</i>	<i>34</i>
<i>Розділ третій. Лондонський міст.....</i>	<i>58</i>
<i>Розділ четвертий. День «Д»</i>	<i>78</i>
<i>Розділ п'ятий. «Усе скінчилося».....</i>	<i>93</i>
<i>Розділ шостий. Перехідний період.....</i>	<i>121</i>
<i>Розділ сьомий. «Супротивні вітри».....</i>	<i>142</i>
<i>Розділ восьмий. Те саме, але інакше.....</i>	<i>164</i>
<i>Розділ дев'ятий. Операція Patek.....</i>	<i>192</i>
<i>Розділ десятий. Без супроводу.....</i>	<i>215</i>
<i>Розділ одинадцятий. Тест Генріха V.....</i>	<i>233</i>
<i>Розділ дванадцятий. «Нехай корона тримається надійно».....</i>	<i>255</i>
<i>Розділ тринадцятий. «Капелюх поважного розміру»</i>	<i>283</i>
<i>Розділ чотирнадцятий. «Я зрадив».....</i>	<i>308</i>
<i>Розділ п'ятнадцятий. «Синдром Доктора Хто».....</i>	<i>325</i>
<i>Розділ шістнадцятий. Три R</i>	<i>343</i>
<i>Розділ сімнадцятий. Майбутнє і «Сила»</i>	<i>374</i>
<i>Розділ вісімнадцятий. «Чесноти на всі часи»</i>	<i>394</i>
<i>Розділ дев'ятнадцятий. Нарциси</i>	<i>415</i>
<i>Розділ двадцятий. «24» та «25».....</i>	<i>435</i>
<i>Розділ двадцять перший. «Юридична небезпека».....</i>	<i>454</i>
Подяки.....	472
Вибрана бібліографія	477
Про автора	479
Примітки.....	480